

SENATORI BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE. ION NISTOR (LEGISLATURA 1920–1922) (II)

RODICA JUGRIN

Bukovinian Senators in Romanian Kingdom's Parliament Ion Nistor (Parliamentary Term 1920–1922) (II)

(Abstract)*

The parliamentary interventions of senator Ion Nistor (heckling, communications, statements), presented in the 1920–1922 parliamentary term, referred to issues related to the unification and administration of Bukovina after its annexation to the Kingdom of Romania (the themes brought into discussion were those about education, civil servants, communication routes, administration of the church fund, population supply). Ion Nistor also participated in the debate and initiation of draft laws and submitted questions regarding the ratification of the peace treaties concluded with Germany, Austria, Bulgaria and Hungary. All these debates that Ion Nistor attended were a good opportunity to clarify their political conception, to bring to question the problems confronting Bukovina in the first years after the union and to provide solutions for the realization of the unification process.

I presented in the first part of this document the interpellation of Ion Nistor, held in the Senate session of June 28, 1920, during the debates on the formulation of the answer to the Message of the Throne, which refers to the conduct of the elections in Bucovina, the administrative unification and the “cultural policy in the newly acquired territories”. In the second part of this document we publish the interpellation held by Ion Nistor in the Senate session of July 9, 1920 (presented in response to George Grigorovici's communication, sitting of the Senate on July 2, 1920) suggestive to highlight the disputes of ideas that existed between Bukovinian lawmakers on the ways of unification and administration of the province.

Keywords: Bukovina, parliamentary elections, Ion Nistor, parliamentary activity.

La alegerile parlamentare din anul 1920 (la care au participat Partidul Democrat al Unirii, Partidul Social-Democrat din Bucovina, candidați ai naționalităților minoritare și candidați independenți, populația provinciei fiind reprezentată de șase deputați și zece senatori, dintre care unul de drept, mitropolitul Bucovinei și nouă aleși, opt prin vot universal și unul din partea Universității din Cernăuți), Ion Nistor

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXVI, 1 (52), p. 269–288, București, 2019

(Partidul Democrat al Unirii) a candidat din partea Universității din Cernăuți, alături de Vasile Gheorghiu. Biroul Electoral Central l-a proclamat ales senator pe Ion Nistor, care a obținut 12 voturi (numărul votanților a fost de 21). Secțiunea de verificare a Senatului a considerat ca neîntemeiată contestația care s-a prezentat pe marginea acestei alegeri (în interpelarea prezentată în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a acuzat ingerințele reprezentatului guvernului, Dorimedont Popovici, în acțiunile de desfășurare a alegerilor pentru desemnarea reprezentantului Universității din Cernăuți în Parlament, și a validat candidatura lui Ion Nistor¹.

Intervențiile parlamentare ale senatorului Ion Nistor (interpelări, comunicări, declarații) s-au referit la probleme legate de unificarea și administrarea Bucovinei după alipirea acesteia la Regatul României (temele aduse în discuție au fost cele despre învățământ, funcționarii publici, căile de comunicație, administrarea Fondului bisericesc, aprovizionarea populației). De asemenea, Ion Nistor a participat la dezbaterile și inițierea unor proiecte de legi și a prezentat interpelări referitoare la ratificarea tratatelor de pace încheiate cu Germania, Austria, Bulgaria și Ungaria. Toate aceste dezbateri la care a participat Ion Nistor au fost un bun prilej de a-și prezenta concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele cu care se confrunta Bucovina în primii ani de după unire și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare².

În prima parte a acestui documentar a fost prezentată interpelarea lui Ion Nistor, susținută în ședința Senatului din 28 iunie 1920, cu prilejul dezbaterilor pe marginea formulării răspunsului la Mesajul Tronului, în care se fac referiri la desfășurarea alegerilor din Bucovina, unificarea administrativă și „politica culturală în ținuturile nou alipite”. În partea a doua a acestui documentar publicăm interpelarea susținută de Ion Nistor în ședința Senatului din 9 iulie 1920, prezentată ca răspuns la interpelarea lui George Grigorovici din 2 iulie 1920 (referitoare la doctrina socialistă și problemele ce se ridicau în fața societății românești³), sugestivă pentru a evidenția disputele de idei care au existat între parlamentarii bucovineni în privința modalităților de unificare și administrare a provinciei.

¹ Dezbaterile Constituantei – Senatul, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.S., M.O.), nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57; D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 9, 10, 15–16. Ion Nistor a candidat și pentru Adunarea Deputaților, în circumscripția Vicovu de Sus, județul Rădăuți, însă majoritatea absolută a voturilor valabile a fost întrunită de celălalt candidat, Aurel Țurcan (Partidul Poporului). Cf. Dezbaterile Adunării Deputaților, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.A.D., M.O.), nr. 7, 30 iunie 1920, p. 92–93. Pentru activitatea lui Ion Nistor în legislatura 1922–1926, vezi Mihai Iacobescu, „Ion Nistor (1876–1962). Aspecte ale activității de senator”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXI, nr. 2 (43), [iulie – decembrie] 2014, p. 434–454.

² Pentru activitatea parlamentară a lui Ion Nistor în legislatura 1920–1922, vezi: *Bucovineni în Parlamentul României Întregite*, vol. II.2. *Senatul. Legislatura 1920–1922*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 168–358.

³ Pentru activitatea parlamentară a lui George Grigorovici în legislatura 1920–1922, vezi: *ibidem*, p. 44–164.

Ședința Senatului din 9 iulie 1920⁴

D-le președinte, d-lor senatori, am cerut cuvântul în chestiune personală, pentru a face câteva observații cu privire la cuvântarea onoratului nostru coleg, d-l Grigorovici, din ședința de vineri, 2 iulie 1920, apărută în „Monitorul Oficial”. M-am simțit îndemnat să iau cuvântul, nu așa mult din motive personale, ci mai mult din considerații generale, care interesează Bucovina, și dacă zic Bucovina, zic cu asentimentul d-voastre al tuturor, o Românie întregită.

D-lor, cred că afirmații contrare adevărului nu pot să rămână în „Monitorul Oficial” fără un răspuns din partea noastră și fără încercarea de a restabili adevărul. A restabili adevărul în interesul superior al țării este o datorie a noastră sfântă, pe care trebuie totdeauna să o împlinim și să o respectăm. Onoratul d-l senator Grigorovici a încercat în cuvântarea d-sale să fie cât se poate de obiectiv și eu nu am niciun motiv de a mă îndoii de intențiile d-sale cinstate. Se întâmplă însă, uneori, ca și omul care este călăuzit de cele mai bune intenții să greșească și eu cred că voi reuși să dovedesc că d-l Grigorovici este evident greșit în multe din afirmațiile sale. Voi lua „Monitorul Oficial”, să nu vă răpesc mult timp și voi face reflecțiile la afirmațiile d-sale, pe care le găsesc contrare adevărului și despre care cred că au nevoie de o rectificare în interesul general al statului.

Așa găsesc că nu e adevărată afirmația d-lui Grigorovici „că la noi, în Bucovina, mai toți funcționarii sunt organizați în sindicate social-democrate, toți, chiar cei mai înalți”. Este adevărat – cu ocazia ultimelor alegeri, mai mulți funcționari au votat lista socialistă, dar că mai toți funcționarii statului, din diferite ramuri de administrație a Bucovinei, ar fi organizați în sindicate social-democratice, făcând deci parte din Partidul Socialist, este o afirmație absolut greșită și mă mir cum d-l Grigorovici a putut face afirmația aceasta înaintea maturului Corp [al Senatului].

George Grigorovici: Am zis că sunt organizați în sindicate.

Ion Nistor: Sindicate da, ca pretutindeni, dar nu social-democrate! Sunt și eu de părerea d-lui Grigorovici că funcționarii trebuie sprijiniți cu toate mijloacele și din toate părțile, căci funcționarii se găsesc astăzi în cea mai grea situație materială, dat fiind că ceilalți cetățeni își pot câștiga și pe alte căi mijloacele de trai, de vreme ce funcționarul este avizat numai la leafă pe care o capătă lunar și din această cauză este greu a-și duce traiul în condițiile de azi. Tot atât de puțin întemeiată este și afirmația d-lui Grigorovici că, în timpul din urmă, mai ales în regimul fostului guvern, funcționarii au fost neglijați la avansare, că unii au fost prea repede avansați, iar alții, mai vechi, ar fi rămas neavansați. Mi-am dat cea mai mare silință să fac ca toți funcționarii statului din Bucovina să fie confirmați prin decret regal în funcțiile lor și înaintați în grad fiecare după meritele și dreptul său. Dar se întâmplă în Bucovina, pe timpul stăpânirii austro-ungare, ca funcționarii români să fie neglijați la avansare, astfel încât ei rămâneau în urma colegilor lor neromâni.

⁴ D.S., M.O., nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213.

Pentru a repara această nedreptate, am luat măsuri ca acești funcționari care, prin vârsta și meritele lor, ar fi trebuit să fie avansați la timpul lor sau să primească satisfacția cuvenită de la stăpânirea românească, înaintându-i la rangul care li se cuvenea. Astfel se explică că unii dintre funcționari avansau în aparență mai repede decât alții. Dar, pe lângă motivul de a repara o nedreptate îndurată sub austrieci, au mai fost și alte considerații dictate de interesele de serviciu. Prin introducerea limbii române în toate ramurile de administrație, funcționarii neromâni care nu cunoșteau această limbă ajunseră într-o situație inferioară față de colegii lor români; aceștia erau nevoiți să facă, pe lângă serviciul lor, și pe interpreții pe lângă colegii lor ce nu știau românește. Aceste supraprestații meritau să fie recompensate prin o înaintare mai repede. Acestea au fost adevăratele motive pentru înaintarea unor funcționari harnici și destoinici și nicidecum favoritismul de care pare să mă bănuiesc d-l Grigorovici. Afară de aceasta, nu trebuie să scăpăm din vedere că, în interesul bunului mers al administrației, funcționarii care se disting prin pricepere, zel și râvnă deosebită în servicii, merită să fie avansați înaintea acelor care nu fac nimic mai mult decât strictul necesar pentru a nu fi eliminați din serviciu sau excluși de la înaintarea automată. Aceasta ar fi cu privire la funcționari.

Mai vine colegul nostru, d-l Grigorovici, să vorbească despre jandarmii din Bucovina și să susțină că jandarmul nostru, adică cel austriac, era deprins să se poarte cu poporul după obiceiurile vechi mai bine decât ceva. Ori, să ne ierte d-l Grigorovici aici că trebuie să contestăm cu toată hotărârea că jandarmul austriac al generalului Fischer⁵ s-ar fi purtat față de populație mai bine de cum se poartă jandarmul român de azi.

George Grigorovici: Nu s-a bătut sub austrieci!

Ion Nistor: Nu s-a bătut, este adevărat, dar s-a tras în furci fără judecată! Dosarul Fischer cuprinde sute de dovezi că jandarmii austrieci au făcut arestări samavolnice, au osândit de la sine putere la moarte și au spânzurat oameni, bărbați, femei, copii nevinovați. D-voastră susțineți azi astfel de jandarmi? Să-mi dați voie să protestez în numele populației martirizate contra afirmației d-voastre.

⁵ Eduard Fischer (1862–1935) – militar de carieră, distins cu numeroase ordine și medalii militare. În timpul Primului Război Mondial a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, colonel și apoi general. Din mai 1912 a fost numit comandantul Jandarmeriei din Ducatul Bucovinei. În octombrie 1927 a primit titlul de Cavaler al Ordinului „Maria Terezia”. Fischer este și autorul unor lucrări cu caracter geografic, care privesc istoria războaielor din Principatul Moldovei. În anul 1899 i-a apărut, la Cernăuți, lucrarea *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde, verfaßt anlässlich des 50jährigen glorreichen Regierungsjubiläums Seiner k.u.k. Apostolischen Majestät, unseres allergnädigsten Kaisers und obersten Kriegsherren durch die k.u.k. Gendarmerie des Landesgendarmeriekommandos* (Bucovina. O descriere istorico-geografică generală, alcătuită cu prilejul jubileului glorios de 50 de ani de domnie a Majestății Sale Apostolice, prea milostivului nostru împărat și comandant suprem al armatei, cu sprijinul Comandamentului Național al Jandarmeriei cezaro-crăiești). În 1935 și-a publicat, la Viena, cartea de memorii *Krieg ohne Heer: meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen* (Război fără armată: apărarea Bucovinei de către mine împotriva rușilor). Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I (în continuare se va cita Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I), Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 377.

George Grigorovici: Eu nu vorbesc de vremea războiului, ci mai înainte de război.

Ion Nistor: De ce mă acuzați că apăr bătaia? Eu nu apăr bătaia.

George Grigorovici: Sub ministerul dumatiale s-au bătut.

Ion Nistor: Eu am anchetat cazurile care mi se aduceau la cunoștință și pedepseam pe cei vinovați. Și d-ta ai reclamat și au reclamat și alții; când am constatat că reclamațiile erau întemeiate, cei vinovați își primeau pedeapsa meritată. Sunt de părere, ca și toată lumea, că nu trebuie să se bată!

George Grigorovici: Prin urmare, nu trebuie să bată jandarmul. Am apărut eu pe jandarm? Cine a vorbit în Parlamentul austriac contra jandarmului, dacă nu eu?

Ion Nistor: Nu trebuie să vorbiți fără rost și să susțineți absurdități.

George Grigorovici: Nu trebuie să vorbești d-ta și să spui lucrul acesta, că eu aș apăra bătaia. D-ta ai fugit în timpul războiului în România.

Ion Nistor: D-ta ai fugit la Viena, unde ai făcut socialism împreună cu Adler⁶. Eu am venit aici ca să pregătesc unirea, împlinindu-mi datoria de român.

George Grigorovici: Dar n-ai apărut-o. Ai fugit de frica armatei rusești.

Ion Nistor: Dacă erai așa viteaz în fața armatei rusești, pentru ce ai fugit de ea la Ploiești și apoi la Viena, ascunzându-te acolo sub scutul imunității? Prin urmare, d-lor, jandarmul austriac al lui Fischer nu putea să-și continue opera sa macabră în Bucovina românească. Ținând seama de aceasta, guvernul român a înființat în Bucovina Batalionul de Jandarmi „Moldova”⁷, primind în el elemente selecte din Bucovina și completându-l cu oameni din Regat. Astfel, s-a format un corp de jandarmi care e la înălțime. Că și în rândurile jandarmilor bucovineni se pot găsi, pe ici, pe colo, elemente abuzive, acest lucru e posibil. El este inevitabil într-o corporație mai mare. Dar, ori de câte ori se descoperă un asemenea element, el își primește pedeapsa meritată. Așa stă chestiunea. Prin urmare, jandarmeria de astăzi își îndeplinește îndatoririle sale în mod corect și conștiincios. Populația este mulțumită și recurge cu încredere la scutul jandarmeriei. Nu o dată mi s-au prezentat delegații de la sate cerând sporirea posturilor de jandarmi sau înființarea de asemenea posturi noi acolo unde nu erau. D-l Grigorovici învinovățește pe jandarmi „că umblă din casă în casă, ca să strângă cu sila ouăle și găinile de la țărani”. Este incontestabil că și jandarmul trebuie să mănânce. De unde să se aprovizioneze decât de la locuitori? Cazurile unde ni s-a făcut cunoscut că s-au abuzat au fost pedepsite. Trebuie să recunoaștem că se cere toată strășnicia acolo unde abuzurile trebuie combătute ori ele se încuibă. Dar tot atât de adevărat este că o instituție întreagă nu poate fi condamnată din pricina unor cazuri de abuz singuratic. Eu aș putea afirma că [aceste] cazuri de abuzuri în Bucovina sunt mai reduse decât aiurea și populația

⁶ Max Adler (1873–1937) – intelectual marxist.

⁷ După anul 1918, în Bucovina s-a trecut la organizarea jandarmeriei pe vechile structuri ale jandarmeriei austriece. Acest proces s-a încheiat în mai 1919, când s-a înființat Batalionul de Jandarmi „Moldova”, cu sediul la Cernăuți, din care făceau parte 21 de ofițeri și 1 528 trupă. Acesta depindea direct de Comandamentul Corpului de Jandarmi. Primul comandant al acestui batalion a fost maiorul Constantin Zeno Vasiliu. http://ro.wikipedia.org/wiki/Jandarmeria_Rom%C3%A2n%C4%83 (accesat la 15 mai 2015).

este mulțumită cu corporația aceasta. Este adevărat că jandarmeria, pentru a-și putea îndeplini misiunea sa, destul de grea, trebuie ținută în frâu, căci numai așa se pot evita abuzurile. Prin urmare, este bine să nu exagerăm lucrurile precum o face d-l Grigorovici. Să le luăm cum sunt și să nu uităm că, în corporații mai mari, abuzurile sunt adesea inevitabile, fiindcă nu toți oamenii sunt croiți după același calapod.

În continuarea filipicei sale, d-l Grigorovici îmi face reproșul că „am suprimat 70 de școli rutene” și că în locul lor am deschis școli românești. Să-mi dați voie, dar, să mă explic. D-l Grigorovici stă pe punctul de vedere că trebuie să fim cât se poate de obiectivi și juști față de pretențiile culturale ale fiecăruia. Sunt de acord cu d-sa și împărtășesc același punct de vedere. În nordul Bucovinei există o populație mixtă, în compunerea căreia intră și o mulțime de răzeși români. Sunt sate întregi în care populația și-a pierdut limba și multe din[tre] ele și conștiința națională. În urma activității culturale desfășurate acolo, oamenii aceștia au revenit la sentimente mai bune și au cerut ca [și] copiii lor să învețe carte românească. Guvernul austriac persista în refuzul său de a îngădui părinților să-și trimită copiii la școli românești. Era interzis în Bucovina unui tată ca să determine în care limbă să învețe copiii lui. În satele răzeșești în care românii erau în minoritate, nu li se dădeau școli naționale, ci copiii români trebuiau să meargă la școlile rutene. Pentru a salva elementul românesc din acele părți de cotropirea slavă, Societatea pentru Cultura Română din Bucovina⁸, din modestele ei mijloace, a deschis și întreținut cursuri și școli particulare pentru minoritățile românești de acolo, pentru ca [și] copiii să poată învăța românește. Venind stăpânirea română, era firesc ca [și] cursurile acestea particulare, la cererea populației, să fie luate în seama statului. Prin aceasta însă nu s-au închis școli rutene, cum susține d-l Grigorovici, ci acestea funcționează mai departe pentru luminarea tineretului rutean. Și, să mă ierte d-l Grigorovici. S-a deschis numai clasa I, iar în clasele cealalte s-a introdus numai limba românească, cum trebuie să fie în fiecare școală. Prin urmare, nu s-a produs, nu s-a procedat în mod barbar, nu

⁸ Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, numită la început Reuniunea Română de Leptură, s-a înființat la 1 mai 1862 și a desfășurat, până în anul 1918, o bogată activitate, luptând pentru conservarea conștiinței naționale: a sprijinit și stimulat dezvoltarea școlii românești și înființarea unei Catedre de Limba și Literatura Română la Universitatea din Cernăuți; prin tipografia și editura sa a publicat cărți și broșuri în limba română, manuale, ziare și reviste; a avut propriile organe de presă („Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, „Aurora română”); și-a organizat o bibliotecă proprie, a susținut conferințe publice și șezători literare, a organizat serbări omagiale etc. După anul 1918, scopul societății a fost acela de ridicare a maselor prin cultură. Acum s-au înființat numeroase secții locale, a fost organizată o Școală Superioară Țărănească, s-au organizat biblioteci sătești, s-au construit case naționale, s-au organizat cursuri pentru îndrumarea propagandei culturale la sate, s-au organizat conferințe publice permanente, sub titlul „Universitatea liberă”, s-a înființat Societatea Scriitorilor Bucovineni ș.a. Activitatea Societății a fost întreruptă în timpul Primului și a celui de al Doilea Război Mondial. După anul 1944, Societatea și-a continuat activitatea în exil, iar din anul 1989 funcționează, la Cernăuți, Societatea pentru Cultură „Mihai Eminescu”, iar din martie 1990, la Rădăuți, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Cf. Rodica Iațencu, „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina în perioada interbelică – deziderate și realizări”, în „Analele Bucovinei”, anul VI, nr. 2, [iulie – decembrie] 1999, p. 303–330.

s-a tins să se deznaționalizeze pe nimeni, ci numai s-a reparat o nedreptate ce se comisese demult față de români.

George Grigorovici: Dacă ar fi așa, atunci am fi de acord.

Ion Nistor: Lucrul este, de fapt, așa.

George Grigorovici: Să vedem ce o să zică Liga Națiunilor!

Ion Nistor: D-le Grigorovici, Liga Națiunilor este aici. Nu cunosc alt for mai înalt pentru reglementarea cerințelor noastre culturale decât acest Parlament. Și, d-lor, să mă credeți că nu a fost niciodată în Bucovina o administrație mai dreaptă față de pretențiile culturale ale naționalităților de acolo ca administrația românească. Căci, d-lor, fiecare naționalitate își are școlile ei, învățătorii, revizorii și inspectorii ei și acest lucru este fără restricție. S-a dat atât polonezilor, rutenilor, nemților, evreilor, până și unguirilor școlile lor naționale și toate aceste naționalități sunt foarte mulțumite pentru politica aceasta școlară, atât de largă și îngăduitoare, care contrastează așa de mult cu cea urmărită de austrieci.

Și această politică de egalitate, de dreptate față de pretențiile culturale ale fiecăruia, s-a observat în școală și biserică și, în privința aceasta, în Bucovina nu există niciun fel de asupra, nicio siluire. Școlile ucrainene, școlile nemțești, școlile evreiești, poloneze și maghiare funcționează toate. Neapărat am creat și școli românești, acolo unde se simțea nevoie și le-am sprijinit cu toată dragostea și interesul ce trebuie să-l avem pentru propășirea culturii noastre naționale. Ceea ce cerea d-l Grigorovici pentru ceilalți era sau nu drept să cerem și noi pentru ai noștri? Prin urmare, în această privință trebuie să fim absolut justiți și d-l Grigorovici nu trebuie să se supere, căci eu m-am străduit să apăr cauza noastră națională cu aceeași râvnă cu care dumnealui apără cauza socialistă.

În continuarea expunerii d-sale, d-l Grigorovici, vorbind despre ținutul de peste Prut, susține, între altele, că pentru d-sa „un petec de pământ mai mult sau mai puțin, nu este prăbușirea ideii naționale”. Se poate că pentru domnia sa, pentru concepția și doctrina d-sale politică, un petec de pământ mai mult sau mai puțin, pe care se cultivă cereale și se hrănesc oameni și animale, poate să fie indiferent. Pentru noi însă, care știm că pe acel petec de pământ s-au păstrat urme neșterse din viața politică națională și culturală a trecutului nostru, pentru noi, care ne dăm seama cât sânge românesc s-a vărsat pentru apărarea lui și câtă muncă și energie românească s-a cheltuit pentru cultivarea lui, pentru noi înstrăinarea acestui petec de pământ nu este tot una. Peticul acela de pământ de care vorbea d-l Grigorovici, pentru care se ralia și d-sa ca să se facă plebiscit⁹, peticul acela de pământ dintre

⁹ În ședința A.D. din 12 august 1920, Constantin Krakalia a susținut ideea organizării unui plebiscit în nordul Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru, ținut cu populație majoritar ucraineană. Cf. D.A.D., M.O., nr. 47, 24 august 1920, p. 1002. Ideea organizării unui plebiscit era mai veche. În luna iunie 1920, într-un interviu acordat ziarului „Luptătorul”, Krakalia preciza următoarele: „Nu este adevărat că am avea de gând să aducem un protest contra alipirii Bucovinei la România. Voim numai să cerem în Bucovina de Nord un plebiscit”. Apud Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 80. Solicitățile liderului ucrainean se înscriu pe linia unor mai vechi preocupări pentru menținerea preponderenței acestei minorități în zonele nordice ale Bucovinei și ca o formă de rezistență față de așa-zisa românizare, promovată de autoritățile române ale vremii.

Prut și Nistru este leagănul vieții de stat a vechii Moldove. Acolo a fost străvechiul voievodat al Șipenițului, cu celebrele cetăți de la Hotin, Țețin și Chmelov¹⁰. În părțile acelea înregistrează istoria țării cea mai veche danie domnească. Domnița Anastasia dăruiește, la 1429, domeniul Coțmani Episcopiei de Rădăuți. Acolo, la Boian, a fost locul de bătălie între Constantin Cantemir și craiul Sobieski; acolo trăiesc răzeșii care au păstrat vechea tradiție și mândria românească; acolo se găsea, la răpirea Bucovinei, vestita căpetenie de Coțmani, adică Comandamentul militar al Moldovei; acolo s-au păstrat până azi celebrele bucovine – codrii de fag, după care austriecii numără Bucovina aceste ținuturi răpite din trupul Moldovei. Prin urmare, d-lor senatori, ținutul acesta de peste Prut nu este un simplu petic de pământ, care produce numai vite și hrană; de peticul acesta de pământ este legat sufletul neamului nostru, cu toate fibrele lui.

D-l Grigorovici face pururea pe obiectivul. Foarte frumoasă calitate, nu-i vorbă! Referindu-mă chiar la această calitate a d-sale, cred că [îi] va conveni și d-lui să admită că, pentru a apăra acest petic de pământ, pentru a-l cultiva, pentru a ridica sate pe el, pentru a-i garanta siguranța dinlăuntru și dinafară s-a prestat o muncă culturală, s-a cheltuit energie intelectuală, s-a vărsat acolo sânge din partea strămoșilor noștri. Și dacă este așa, întreb pe d-l Grigorovici: acestea toate nu plătesc nimic în amintirea noastră, a urmașilor? Și dacă d-l Grigorovici nu vrea să înțeleagă lucrul acesta și persistă totuși pe lângă vrerea de plebiscit, îl invit cel puțin să respecte părerea noastră, chiar dacă n-o împărtășește.

Poporul de peste Prut este mult mai conștient în ceea ce privește tradiția decât multe alte popoare. Răzeșul din Cuciurul Mic este conștient de originea sa, el ține ascunse documente de la Ștefan cel Mare și în el trăiește vie tradiția națională și ar fi o adevărată crimă de a încerca să i-o smulgem din sufletul lui, căci aceasta ar însemna să comitem un act de impietate față de trecutul nostru și un act de trădare de țară și neam. Luați un alt sat, Cernauca Hurmuzăcheștilor, locul de întâlnire de la 1848 al pribegilor moldoveni, munteni și ardeleni. Acestea sunt, d-le Grigorovici, amintiri de care sufletul nostru se simte legat și nu putem noi să considerăm locul acesta ca un simplu petic de pământ producător de hrană. Acest petic de pământ ne este mult mai scump decât credeți d-voastră și nu putem admite plebiscitul pentru părți ce nu pot să nu fie ale noastre.

Dar, spunea d-l Grigorovici, că noi le-am cedat rușilor. Este adevărat că, prin Tratatul de la 1916¹¹, s-a fixat Prutul ca hotar între România și Rusia. Dar nu

¹⁰ Pentru detalii privind realitățile etnice și politice de la est de Carpați, vezi: Ștefan Purici, „Moldova față de Principatul Halici în sec. XII–XIV”, în „Analele Bucovinei”, anul III, nr. 2, [iulie – decembrie] 1996, p. 349–362.

¹¹ Intrarea României în Primul Război Mondial a fost precedată de încheierea unor tratate cu puterile Antantei. La 18 septembrie/1 octombrie 1914 a fost semnată Convenția ruso-română (cu statut secret), sub forma unui schimb de note între ministrul rus de Externe (Sazonov) și ministrul României la Petrograd (Constantin Diamandi). Rusia garanta integritatea teritorială a României și recunoștea drepturile acesteia asupra provinciilor din Austro-Ungaria locuite de români. În ceea ce privește Bucovina, delimitarea teritoriilor între cele două state urma să se facă pe baza principiului naționalităților. Deși a fost recunoscut (pentru prima dată), într-un act diplomatic semnat de o mare putere, dreptul României asupra teritoriilor respective din Austro-Ungaria, guvernul român urmărea să încheie un tratat similar și cu celelalte puteri ale Antantei, în care să fie formulate mai clar drepturile sale teritoriale și prevăzute garanții politico-militare. La 4/17 august 1916 a fost încheiat, la București, Tratatul de alianță între România, pe de o parte, și Franța,

trebuie să uităm că situația de la 1916 s-a schimbat în favoarea noastră. Rusia țaristă s-a prăbușit, Basarabia robită și-a redobândit libertatea și s-a întors la sânul Patriei Mame. Prin unirea Basarabiei, Prutul a încetat de a fi hotar și prin faptul acesta ținuturile bucovinene dintre Prut și Nistru au devenit o întregire firească și necesară a județului Hotin. Fără această întregire teritorială, comunicația între Cernăuți și Hotin ar rămâne întreruptă. Însuși orașul Cernăuți ar rămâne fără apă, dat fiindcă apeductul Cernăuților și izvoarele din care se alimentează se găsesc la Rohozna, în regiunea amenințată cu plebiscit de d-l Grigorovici și tovarășul său, Krakalia¹².

Chestiunea aceasta teritorială a fost obiectul discuției înaintea Conferinței de Pace de la Paris și conferința a dat câștig de cauză românilor, recunoscând cererea noastră întemeiată¹³. De altfel, și populația de acolo s-a pronunțat prin moțiuni care poartă mii de iscălituri și care au fost prezentate Conferinței de Pace, pentru unirea cu România. Spre deosebire de populația galițiană, concetățenii noștri de dincolo de Prut sunt de lege ortodoxă și ei preferă, deci, să rămână în legătură ierarhică cu Mitropolia Bucovinei. Legată cu mii de interese de Cernăuți, populația din această parte, chiar cea neromânească, nu ezită un singur moment de a persevera în ideea de a aparține statului român, căci numai așa, și cu drept cuvânt, această populație se poate bucura de o viață pașnică și liniștită. Prin urmare, a veni astăzi cu plebiscitul despre care vorbește d-l Grigorovici, socotesc că e mare greșeală.

D-l Grigorovici spune că prin legea agrară nu se dă pământ tuturor populațiilor din Bucovina. Să-mi dea voie d-l Grigorovici să-i spun că greșește; legea agrară nu face nicio distincție în această privință.

George Grigorovici: Nemților și rutenilor nu li se dă pământ.

Ion Nistor: Greșiți, d-le Grigorovici, toți capătă pământ, și nemții și rutenii.

George Grigorovici: Locuitorii din comunele Vama și Hatna capătă pământ?

Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte, precum și Convenția militară. Cele patru state garantau integritatea teritorială a statului român și recunoșteau (pentru prima dată într-un tratat semnat împreună și în aceeași zi de marile puteri) drepturile acestuia asupra teritoriilor românești din Austro-Ungaria, iar România se obliga să declare război Austro-Ungariei și să înceteze orice legături cu dușmanii aliaților. Acest tratat a fost apreciat ca una dintre cele mai importante realizări ale diplomației românești. În discursul rostit în primul Parlament al României întregite, în anul 1919, Ion I. C. Brătianu a făcut referire la greutatea întâmpinate cu ocazia redactării și semnării acestui tratat în ceea ce privește stabilirea exactă a granițelor, întrucât Rusia dorea să obțină nordul Bucovinei și „ținea cu obstinație ca să nu luăm în întregime Banatul”. Pentru detalii vezi: Ion Agrigoroaiei, *România în relațiile internaționale, 1916–1918*, Iași, Editura Casa Editorială „Demiurg Plus”, 2008.

¹² Constantin Krakalia (1884–?) – om politic, jurnalist. A urmat Școala Normală de învățători. A fost redactor la ziarul ucrainean „Dreptatea țărănimii”. Până în anul 1922 a condus secția ucraineană a Partidului Social-Democrat din Bucovina. După ce s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, a condus, în perioada 1922–1930, secția ucraineană. A editat două publicații în limba ucraineană: „Khliborob” (1923) și „Khliborobska pravda” (1924–1938). A redactat un manual de limbă ucraineană și a tradus diverse lucrări din ucraineană în germană. A fost deputat în Parlamentul României în două legislaturi: 1920–1922 și 1928–1931. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 594.

¹³ Pentru detalii privitoare la organizarea Conferinței de Pace de la Paris și poziția României în problema Bucovinei, vezi: Radu Economu, *op. cit.*, p. 92–105.

Ion Nistor: Da, d-le Grigorovici, legea agrară nu face nicio distincție. D-lor, este știut de toată lumea că pământul de peste Prut este pământul cel mai bun din întreaga Bucovina. Populația din aceste sate are pământ suficient. Așa fiind, ar fi illogic ca să se dea pământ unei populații care n-are nevoie și să se lase populațiile din alte localități fără pământ. Dar știți de ce se teme d-l Grigorovici? D-l Grigorovici se teme că, prisosind pământ cultivabil în regiunea de peste Prut, s-ar putea face acolo colonii românești. Ce crimă am comite când pe pământurile ce prisosesc dincolo de Prut am așeza coloniști români din ținuturile cu populație mai deasă, unde nu se găsește pământ expropriabil? N-au fost români pe acolo? N-au apărat ei hotarul Nistrului cu brațele și piepturile lor? Să ne dea voie d-l Grigorovici ca noi, care suntem români și simțim românește atunci când facem o lege, să apărăm și interesele românești. Socotesc că s-a spulberat, ca pleava în vânt, vremea când noi, românii din Bucovina, eram a cincea roată la car și celelalte naționalități aveau avantaje și culegeau toate beneficiile.

George Grigorovici: D-ta erai funcționar austriac și eu eram om liber. Ai fost profesor al împăratului.

Ion Nistor: N-am fost și nu sunt funcționar, ci profesor, și anume profesor de istoria românilor și nu al împăratului. Socotesc, așadar, d-lor senatori, că trebuie să facem un act de dreptate tuturor și, în special, românilor. Repet însă că absolut toate populațiile din Bucovina capătă pământ, se bucură în mod egal de avantajele legii agrare, fără deosebire de naționalitate. [...]

George Grigorovici: Nu au căpătat pământ nemții, ci românii din Vama!

Ion Nistor: Vama este o comună de munte cu foarte puțin pământ expropriabil și acest pământ s-a împărțit între cei ce aveau mai mare nevoie de el.

George Grigorovici: Românii din Vama au luat pământul nemților de acolo, este un scandal.

Ion Nistor: Dacă credeți că s-a încălcat legea, n-aveți decât să cereți respectarea ei, aceasta însă în mod civilizată și fără scandal. Dar să vedeți cum judecă d-l Grigorovici...

George Grigorovici: Aceasta este dreptate?

Ion Nistor: Dreptatea d-voastră este foarte unilaterală, pentru că d-voastră ce voțiți? În ceea ce privește naționalitățile străine, aveți toată solitudinea, iar pentru masele populare românești nu aveți nicio compătimire. [...] D-lor, când au venit coloniștii nemțești în țară, li s-a dat pământ suficient. Dar li s-au mai dat și care și boi și casă și bani pentru întemeierea gospodăriei. Când însă, la 1848, au fost împroprietăriți ai noștri, nu au căpătat decât 20–30 [de] prăjini, și acelea într-o răpă.

George Grigorovici: Boierii le-au dat pământ.

Ion Nistor: Nu boierii, ci vitrega stăpânire austriacă. Coloniștii nemți, firește, primind pământ suficient și largi înlesniri pentru cultivarea lui, au mers înainte, pe când ai noștri au rămas în urmă. Și atunci ce a zis administrația austriacă? Românul este leneș, vedeți nemții cum progresează. Ei, d-lor, dați și românilor pământ suficient și mijloace bogate ca să-și întemeieze o gospodărie de doamne ajută și veți vedea ce pot face și ai noștri. Trebuie să fim drepți, d-le Grigorovici.

George Grigorovici: Eu am citit cartea d-voastră și cunosc toate acestea.

Ion Nistor: Sunt încântat de aceasta, dar se vede că n-ați reținut concluziile.

George Grigorovici: Eu am citit mai mult[ă] istorie [a] Bucovinei decât d-ta.

Ion Nistor: Se poate, s-o mai revedeți. D-l Krakalia cere plebiscit peste Prut. D-voastră, d-le Grigorovici, aprobați aceasta?

George Grigorovici: Aprob plebiscitul, însă să nu mai fie apăsare și jandarmi.

Ion Nistor: Eu nu-l aprob, fiindcă este vorba de pământ românesc.

George Grigorovici: Nu este încă al nostru.

Ion Nistor: Protestez! Acest sfânt pământ a fost și este și va rămâne al nostru în vecii vecilor. De unde a venit ideea aceasta a plebiscitului?

D. Alexandrescu: Vedeți, d-le Grigorovici, că tot Senatul vă dezaprobă! Acest domn Krakalia, care cere lucrul acesta...

George Grigorovici: Krakalia este fecior de răzeș român.

Ion Nistor: Nu trebuie să-i căutați originea. Când un răzeș român vine să se facă unealtă contra neamului său, cerând dezlipirea pământului, care este din moși strămoși al neamului nostru, el nu merită să-i mai căutăm arborele genealogic. Dacă nu s-ar face agitații, populația ar fi foarte liniștită d-lor, căci populația de acolo este mulțumită, are pământ de ajuns, are tot ce-i trebuie și are siguranță, ceea ce nu au cei de dincolo de Nistru. Când însă un tratat de pace este iscălit și așteaptă să fie rectificat și de noi, a veni să ceri plebiscitul pe baza principiului de autodeterminare, cred că aceasta constituie un act antipatriotic și cred că lucrul acesta nici d-l Grigorovici nu-l aprobă.

George Grigorovici: D-voastră credeți că această chestiune este rezolvată de veci, dar chestiunea rusească nu este încă rezolvată.

Ion Nistor: Pentru noi, chestiunea este rezolvată definitiv și nu ne mai rămâne decât să îndemnăm poporul la muncă serioasă și la purtare leală față de noul stat.

George Grigorovici: Dar în Elveția cum este?

Ion Nistor: Una este Elveția și alta este această parte a Europei, în fosta Moldavie veche, îngrășată cu sângele strămoșilor noștri. Populația băștinașă în regiunea de peste Prut a fost cea românească. După alipirea acestor ținuturi la Austria, s-au așezat aici pribegi ruteni din Galiția, care, covârșind la număr, au deznaționalizat pe românii ce-i primiră cu brațele deschise. Stăpânirea austriacă a favorizat foarte mult această deznaționalizare. Așa s-a întâmplat ca populația de acolo să fie deznaționalizată. Pentru noi este un principiu de drept și o datorie să readucem pe cei înstrăinați la sentimentele originii lor românești. D-lor, în Bucovina am avut, trebuie să mărturisim și istoria ne dă dreptate, bărbați vrednici de toată lauda în ceea ce privește cultura și sentimentele naționale românești. Astfel, i-am avut pe Hurmuzachi¹⁴,

¹⁴ Eudoxiu Hurmuzachi (1812–1874) – istoric, publicist. A absolvit Facultatea de Drept la Viena, a fost membru al Societății Academice Române, membru al comisiei însărcinate cu revizuirea și completarea cărților didactice românești din Bucovina. A luptat pentru drepturile românilor din Imperiul Habsburgic, militând pentru introducerea limbii române în învățământ. A fost deputat al curiei comunelor rurale Câmpulung – Dorna în Dieta Bucovinei în legislatura I (1861–1866), a II-a (1867–1869) și a III-a (1870–1871), deputat al Camerei de Comerț în legislatura a IV-a (1871–1874), locțiitor (1862–1863), apoi căpitan al Țării (1864–1874). În camera legislativă bucovineană a fost reprezentantul Partidului Constituțional (centralist), fiind șeful acestei grupări politice. În Parlamentul imperial de la Viena a fost deputat al comunelor rurale

Wassilko¹⁵, mitropolitul Silvestru¹⁶ și mulți alții care au îngrijit de cultivarea populației, cerând școli românești pentru ea.

(1867–1870). În activitatea politică a militat pentru conservarea autonomiei provinciei și a dezvoltării și modernizării sale. În anul 1872, pentru meritele sale, a primit titlul de baron al statelor austriece; a fost cetățean de onoare al orașelor Cernăuți și Câmpulung. A făcut cercetări în arhivele vieneze, culegând documente referitoare la Țările Române, din care Academia Română a inițiat „Colecția Hurmuzachi”. În perioada 1878–1886 i-au fost publicate, postum, cinci volume de studii, traduse în românește de Mihai Eminescu și Ioan Slavici. Cf. Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918). Contribuții la istoria parlamentarismului în spațiul central-est european*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 427–428, 493; Emil Satco, *op. cit.*, p. 507.

¹⁵ Nicolae Wassilko (1868–1924) – om politic. A absolvit cursurile Academiei Theresiene din Viena în perioada 1879–1886. A fost primar al comunelor Lucavăț și Vijnița, membru al Consiliului orașului Cernăuți și al Consiliului de Administrație a Căilor Ferate bucovinene. Inițial a aderat la Partidul Național Român, însă, din cauza faptului că nu a obținut o funcție politică, a trecut în tabăra ucraineană, unde a activat în gruparea conservatoare a „ucrainenilor bătrâni”, apoi în cea a „rutenilor tineri” (poporalilor). A făcut parte din Partidul Progresist Ucrainean și Partidul Poporal Ucrainean; a fost președinte al Partidului Național Democrat Ucrainean (din anul 1913). A condus societatea politică „Rusca Rada” și a fost șeful Clubului parlamentar ucrainean în Dieta Bucovinei (1911). A fost membru în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena, deputat al curiei comunelor rurale Vijnița – Putila în legislatura a IX-a (1898–1903) și a X-a (1904–1910), deputat al curiei a IV-a ucraineană în legislatura a XI-a (1911–1914). A condus Comisia de Finanțe a Dietei. În camera legislativă bucovineană a reprezentat, la început, gruparea „rutenilor bătrâni”, apoi Alianța Liberală și Partidul Național Democrat Ucrainean. În timpul războiului a propus înființarea unui stat galițiano-halician în cadrul Monarhiei de Habsburg, a participat la tratativele de pace de la Brest-Litovsk (1918), a fost vicepreședintele Consiliului Național Ucrainean, militând pentru unirea Bucovinei cu Galiția, apoi pentru împărțirea provinciei între români și ucraineni pe criterii etnice. A părăsit Bucovina la sfârșitul anului 1918, fiind numit de către guvernul ucrainean ambasador la Viena (1918–1919). În perioada 1919–1924 a fost ministru plenipotențiar al Ucrainei la Berna și Berlin. Cf. Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 461–463, 533–534; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II (în continuare se va cita Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II), Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 557.

¹⁶ Silvestru (nume de botez Samuil) Morariu-Andrievici (1818–1895) – mitropolit. A absolvit Institutul Teologic din Cernăuți (1843). A fost preot în Ceahor, referent auxiliar, consilier la Consistoriul arhiepiscopal din Cernăuți (1862–1880), profesor la Seminarul diecezan din Cernăuți. După ce a intrat în viața monahală (1873), a urcat treptele ierarhiei bisericești: arhimandrit, arhimandrit diecezan și vicar general al Mitropoliei (1877), arhiepiscop al Cernăuților (martie 1880) și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (mai 1880). A fost membru în Camera Deputaților și în Camera Domnilor a Consiliului Imperial din Viena; deputat al corpului întâi electoral al curiei marii proprietăți (marea proprietate ecleziastică) în legislatura a II-a (1867–1869), a III-a (1870–1871); deputat virilist în legislatura a V-a (1880–1883), a VI-a (1884–1889), a VII (1890–1891) și a VIII-a (1892–1895). A aderat la partida federalistă, apoi la fracțiunea național-conservatoare și a luptat pentru păstrarea autonomiei bisericești și a drepturilor românești în Bucovina, precum și pentru folosirea limbii române în Dieta Bucovinei. S-a implicat în viața culturală a provinciei: a editat revista „Candela”; a înființat prima tipografie românească în Bucovina (care-i va purta, mai târziu, numele); a sprijinit înființarea societății muzicale „Armonia” (1881) și a societății studenților teologi „Academia Ortodoxă” (1889); a contribuit la înființarea de școli sătești în limba română, editând o serie de manuale (cărți de citire, religie, aritmetică, metodică pentru învățători); a fost vicepreședintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. A publicat sonete și fabule. A fost unul dintre primii care au adoptat transcrierea liniară a notelor, în lucrarea *Psaltichia bisericească asedată pe noate muzicale* (1879). Dintre lucrările semnate de Silvestru Morariu-Andrievici amintim: *Micul Komenic pentru întâia clasă a școalelor poporene* (1851); *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru întâia clasă a școalelor poporene* (1852); *Metodica calculăciunii cu cifre* (1858); *Liturgica care cuprinde scurta tâlcuire a rânduielilor*

George Grigorovici: Au scris cărți, dar n-au făcut școli.

Ion Nistor: Ba au făcut și școli pretutindeni. Dar niciodată boierimea nu s-a împotrivit ca să se facă școli, precum susține d-l Grigorovici.

George Grigorovici: Vedeti protocoalele Dietei.

Ion Nistor: Protocoalele Dietei arată ce lupte s-au dat în Bucovina pentru școala românească. Populația a avut și are școli, însă școlile au servit birocrăției austriece drept mijloc de deznaționalizare și nu s-a pomenit nicăieri pe toată rotunjimea pământului ca un guvern să impună părinților limba în care trebuie să învețe copiii lor. Zeci de ani sătenii din Mihalcea, Dănila etc., au cerut școală românească și nu li s-a dat zeci de ani; școlile acestea au rămas pustii, fiindcă părinții nu voiau să-și trimită copiii la școala ruteană impusă de guvernul austriac. D-l Grigorovici susține că populația ruteană se românizează. Am combătut în mod științific și obiectiv părerea aceasta greșită. În Ipotești și Burla se găsea o populație veche românească, care era amenințată de cotopirea ruteană. Dar elementul român s-a dovedit mai tare și așa a rezistat rutenizării. În Burla trăiesc multe familii cu numele istoric Neculcea. Așa s-au adăpostit și la Ipotești coloniști ruteni și stăpânirea trecută s-a grăbit să le clădească școală ruteană. Era firesc ca populația să ceară să învețe limba care se vorbea pe acolo, pentru că era limba în care se înțelege cu toată lumea. Călăuziți de acest spirit practic, au cerut școală românească și li s-a dat.

George Grigorovici: Eminescu este din satul acela rutean și din Eminovici s-a făcut Eminescu.

Ion Nistor: Greșiți, de regulă, în afirmațiile d-voastră. Eminescu nu s-a născut în satul Ipotești de lângă Suceava, ci în alt Ipotești, din ținutul Dorohoiului. Ați auzit și d-voastră trăgând clopotul undeva, dar nu știți unde. Tot atât de neîntemeiată este și afirmația d-voastră că mitropolitul Blajevici¹⁷ ar fi fost sârb. Acest vrednic cleric era unul dintre cei mai fervenți naționaliști bucovineni, semnând poezii cu pseudonimul Șoimu. El a introdus literele latine în Bucovina și n-a contribuit cu nimic la rutenizarea țării. Onoratul nostru coleg, d-l Alexandrescu, îl

liturgice după tipicul bisericii drept credincioase a Răsăritului (1860); *Învățătura dogmatică generală* (1862); *Învățătura dogmatică specială* (1862); *Învățătura morală* (1864); *Aritmetica pentru școalele sătești* (1868). Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 83–84; Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 418–419, 466, 471.

¹⁷ Teotist Blajevici (1807–1879) – a absolvit Institutul Teologic din Cernăuți. În perioada 1832–1837 a fost paroh la Storajineț și Prisăcăreni. Din anul 1837 a intrat în cinul monahal, cu numele de Teotist. A fost duhovnic spiritual la seminarul Institutului Teologic; catehet la Școala de dascălie; referent și asesor la Consistoriul episcopal; profesor suplinitor la Gimnaziu și la Școala Preparandială din Cernăuți; egumen al Mănăstirii Dragomirna; arhimandrit de scaun la Mitropolie. Între anii 1877 și 1879 a fost mitropolit al Bucovinei și Dalmației. A fost unul dintre primii autori de manuale școlare pentru limba română și religie; autorul unei „gramatici teoretico-practice a limbii daco-romane”; poet și fabulist. Dintre lucrările publicate, amintim: *Theoretische-praktische Grammatik der daco-romänischen, das ist der moldauischen oder walachischen Sprache, nach ganz neuen Grundsätzen un einer leichfasslichen Methode* (Lemberg, Cernăuți, 1833; retipărită în anul 1856); *Istoria vieții lui Isus Hristos* (Viena, 1865); *Istoria biblică a așezământului celui vechi* (Viena, 1865); *Creștineasca învățătură a năravurilor sau moralul creștinesc* (1865). Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 116–117.

confundă probabil cu episcopul Eugenie Hacman¹⁸. Prin urmare, omul care a avut așa de frumoase sentimente românești și care a introdus alfabetul latin în locul celui chirilic, întrebuițat până atunci, acest om nu poate să fie învinovățit că ar fi sârb, că a rutenizat Bucovina, după cum se susține pe nedrept.

George Grigorovici: Nu am spus acest lucru!

Ion Nistor: Constat că nu sunteți în curent cu toate problemele și datele istorice din Bucovina. Acestea am ținut ca să vi le spun, ca să nu mai rămână nicio umbră asupra memoriei acestei venerabile fețe bisericești.

D-l Grigorovici mai vine cu încă o afirmație pe care o găsesc tot atât de puțin întemeiată ca și cele discutate până acum. D-l Grigorovici susține că d-l [Iancu] Flondor¹⁹, ca președinte de republică, ar fi trecut averea Fondului religios asupra mitropolitului Vladimir²⁰, iar eu aș fi contramandat această dispoziție, punând în

¹⁸ Eugenie Hacman (1793–1873) – a absolvit Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din Viena. După ce s-a călugărit a fost sfințit diacon și ieromonah. A fost profesor de religie la Școala trivială și profesor pentru Studiul biblic la Institutul Teologic din Cernăuți; episcop al Bucovinei (1835–1873); numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației în anul 1873 nu a fost instalat, deoarece a decedat subit. A militat pentru dezvoltarea învățământului primar și a școlilor confesionale. A introdus româna ca limbă de învățământ în locul latinei la Institutul Teologic din Cernăuți, a obținut reînființarea unor școli primare românești și înființarea unei Școli Normale la Cernăuți, cu limba de predare româna (ulterior, aceste școli au devenit școli de stat cu limba de predare germană). A susținut construirea de biserici (în vremea sa au fost construite Palatul Mitropolitan și Catedrala din Cernăuți). Din cauza atitudinii sale (s-a opus revendicărilor naționale românești, a condus autoritar eparhia, a favorizat rutenii și introducerea limbii germane în administrația eparhială), Eugenie Hacman „și-a pierdut atașamentul clerului”. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 470–471.

¹⁹ Iancu Flondor (1865–1924) – a urmat cursuri juridice, obținând licența și doctoratul în drept la Viena (1894). Militând pentru ideea națională, s-a implicat activ în viața politică, devenind președintele Partidului Național din Bucovina (1892). Din anul 1900 a întemeiat Partidul Național Poporal, care a fuzionat cu Partidul Național în anul 1902. Peste șase ani a înființat Partidul Creștin Social Român. În anul 1918 a condus acțiunea națională pentru unirea Bucovinei cu România, fiind președintele Constituantei care, la 27 octombrie 1918, a proclamat autodeterminarea românilor din Bucovina. A fost șef al guvernului provizoriu (din 12 noiembrie 1918) și ministru delegat cu administrarea Bucovinei cu reședința la Cernăuți (din 4 ianuarie 1919). În aprilie 1919 a demisionat din această funcție, devenind, pentru scurt timp, membru al Partidului Poporului. Pentru detalii, vezi Vlad Gafița, *Iancu Flondor (1865–1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008; Daniel Hrenciuc, *Familia Flondor versus destinul Bucovinei istorice*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018; Ștefan Purici, „Iancu Flondor (1865–1924). O viață în slujba dreptății”, în „Codrul Cosminului”, Suceava, s.n., nr. 10, 2004, p. 259–270.

²⁰ Vladimir (nume de botez Vasile) Repta (1841–1926) – mitropolit. A făcut studiile gimnaziale (1856–1864) și cele universitare (Institutul Teologic, 1864–1868) la Cernăuți. Între anii 1871 și 1873 a urmat specializări la Viena, München, Bonn și Zürich. A fost profesor la Gimnaziul superior din Cernăuți (1868–1871), profesor la Institutul Teologic (1873–1875) și la Facultatea de Teologie (1875–1896), decan al Facultății de Teologie în patru legislaturi, rector al Universității din Cernăuți (1883–1884), inspector pentru învățământul primar din districtul Cernăuți (1875–1895). După ce s-a călugărit (1885, Mănăstirea Sucevița), a urcat treptele ierarhiei bisericești: ieromonah (1885), protosinghel (1886), arhimandrit (1890), vicar general al Mitropoliei Bucovinei (1896–1902), episcop de Rădăuți (1899), arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1902). În anul 1924 s-a retras din scaunul de mitropolit. A fost vicepreședintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1889–1896), membru al Camerei Deputaților în Consiliul Imperial din Viena (din anul 1901). S-a luptat pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale preoților, a construit

locul administratorului pus de mitropolit un administrator regal. Dar, d-lor, este adevărat că am contramandat dispoziția antecesorului meu și să-mi dați voie să arăt pentru care motive. Moșiile episcopale și bisericești din Bucovina au fost luate de împăratului Iosif al II-lea, după alipirea Bucovinei, în administrația statului și s-a format din ele un fond numit Fond religios²¹. Acesta a căpătat o organizare prin

numeroase case parohiale, a restaurat vechi ctitorii voievodale (Putna, Mirăuți), a ridicat pe bani proprii un cămin pentru bătrâni. Mitropolitul Vladimir Repta a prezidat, în noiembrie 1918, în Palatul Mitropolitan, lucrările adunării care a declarat unirea Bucovinei cu Regatul României. A colaborat la revistele „Candela” și „Viitorul”. Este autorul lucrării *Psihologia și însemnătatea ei pentru deșteptarea, cultivarea și înaintarea vieții religioase* (1888). A fost senator în Parlamentul României Întregite și președinte al Senatului, ca decan de vârstă, în legislatura 1919–1920. Pentru meritele sale în activitatea de cultivare a identității românești din Bucovina a fost ales, în anul 1919, membru de onoare al Academiei Române. Cf. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, p. 718; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 305–306.

²¹ Fondul religios greco-oriental al Bucovinei (din 1821 Fondul bisericesc din Bucovina; 1870 – Fondul bisericesc greco-oriental din Bucovina; 1925 – Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei), a fost creat la 19 iunie 1783 (Ordonanța Consiliului Aulic de Război nr. 3 469/1783), în urma unor acțiuni anterioare luate de administrația austriacă. La 27 decembrie 1781, împăratul Iosif al II-lea a aprobat memoriul guvernatorului Bucovinei, Karl Freiherr von Enzenberg, din 11 decembrie 1781, care privea „încamerarea” moșiilor bisericești și mănăstirești și desființarea acestora. În anul 1782 s-a trecut la inventarierea lor și la 1 martie 1783 toate moșiile Episcopiei Rădăuți, delimitate și hotărnicite, între 9 martie și 20 iunie 1782, au fost trecute în proprietatea statului. Fondul cuprindea toate sursele de venit ale bisericilor, mănăstirilor și schiturilor, ale episcopiei de Rădăuți precum și proprietățile acestora din toată Moldova; în total au trecut în administrarea Fondului 110 sate cu moșii și cu circa 20 de munți, păduri, poieni, heleșteie. Regulamentul duhovnicesc bucovinean din anul 1786 a reglementat statutul și caracterul Fondului bisericesc: „Sub numirea de Fond religios se înțelege întreaga avere destinată pentru întreținerea religiei. Aceste averi ale Fondului religios constau în bani gata sau în natură, adică averi mănăstirești și preoțești mișcătoare și nemișcătoare. Veniturile realizate din acestea intră cu destinație precisă în casa religioasă și se valorifică absolut prin plata cheltuielilor de întreținere necesară pentru plata personalului bisericesc și pentru școli și numai pentru binele clerului, al religiei și omenirii”. Crearea Fondului bisericesc a urmărit scopuri economico-financiare, dar și politice. Acesta a fost un „instrument național-politic”, care „a permis și stimulat colonizarea și deznaționalizarea”, favorizând fenomenul arendășiei, care a căpătat ample proporții după anul 1783. După unirea Bucovinei, statutul Fondului a fost reglementat printr-o serie de acte normative elaborate între anii 1921 și 1922. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe din Regatul României (6 mai 1925, art. 39–43) stabilește statutul Fondului ca fundație specială de sine stătătoare, administrată de un Consiliu eparhial, sub președinția mitropolitului Bucovinei. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor și cel al Cultelor. Ulterior au fost elaborate alte acte normative (1936, 1937, 1938, 1940, 1941, 1942) privitoare la regulamentul de organizare și funcționare a Fondului. Începând cu anul 1946 Fondul și-a pierdut în totalitate autonomia, iar la 11 iunie 1948 Societatea anonimă „Domeniile Bucovina” (constituită după instaurarea regimului comunist) a fost naționalizată. Prin decretul nr. 273/1949, Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei a fost desființat. Acesta a fost cel mai mare proprietar de terenuri din Bucovina, deși, de-a lungul timpului, au fost înstrăinate, prin vânzări, colonizări, exproprieri, schimburi, cumpărări, jumătate dintre moșii. În anul 1918, Fondul era proprietarul a 266 352 ha, adică 25,71% din suprafața Bucovinei (față de 63%, cât avea în anul 1786). Avera imobiliară a Fondului consta în păduri, domenii și mine. Pădurile Fondului ocupau o suprafață de 249 972 ha (225 159 ha păduri propriu-zise, 5 722 ha terenuri arabile și fânețe, 18 276 ha pășuni și 815 ha teren neproductiv), pe când suprafața întreagă împădurită a Bucovinei era de 447 868 ha. Avera imobilă a Fondului era apreciată la aproximativ 135 000 000 de coroane, iar cea mobilă la circa 20 000 000 coroane. După cel de al Doilea Război Mondial,

legea de stat, care a fost de mai multe ori revăzută și a rămas o lege organică a statului. Administrația a fost, după cum recunoaște și d-l Grigorovici, bună; atât numai că ea a fost ostilă atât bisericii, cât și intereselor noastre naționale, ca toate administrațiile austriece. Organizarea și administrarea erau sub conducerea statului. D-l Grigorovici susține însă aici un lucru neadevărat. D-sa crede că d-l Flondor, ca președinte de republică, în virtutea puterii sale de șef de stat, ar fi ridicat această lege și ar fi dat bisericii Fondul acesta, moșiile și averile acestea. Domnule Grigorovici, predarea s-a făcut printr-o simplă adresă, din 2 aprilie 1919, când d-l Flondor era ministru în guvernul român²². Prin urmare, d-sa nu era președinte de republică, iar în Decretul-lege de unire se prevede că legile fundamentale rămân în vigoare până nu se vor schimba pe cale constituțională. Prin urmare, nu un ministru delegat cu administrația Bucovinei, dar nici Consiliul de Miniștri nu avea căderea să schimbe o lege organică și aceasta [fiind] o simplă adresă către Î.P.S. Mitropolit Vladimir.

D-lor, evident că măsura aceasta era ilegală și atunci, printr-o adresă ce am făcut Î.P.S. Mitropolit Vladimir, am contramandat dispoziția antecesurului meu, rămânând ca chestiunea să se rezolve mai târziu, pe cale constituțională. Totodată,

patrimoniul Fondului a scăzut cu 20% (aproximativ 42 810 ha teren forestier și agricol) prin cedarea nordului Bucovinei către U.R.S.S. În anul 1949, cu ocazia operațiunilor de lichidare a patrimoniului Fondului, s-a constatat că acesta deținea 192 468 ha (187 056 ha de teren forestier și 5 412 ha de teren arabil). Cf. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, p. 194–197; Sorin-Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948–1949)*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006, p. 42 și urm.

²² În calitate de ministru-delegat al guvernului, Iancu Flondor a emis mai multe ordonanțe, printre care și Ordonanța nr. 109/23 ianuarie 1919, prin care întreaga avere a Fondului bisericesc trecea în seama mitropolitului Bucovinei, Vladimir Repta. În scrisoarea adresată acestuia, la 2 aprilie 1919, Iancu Flondor își motiva acest demers în felul următor: „Fundațiunea care cuprinde averea bisericii dreptmăritoare din Bucovina – Fondul religionar gr. or. bucovinean – menit pentru susținerea cultului dreptmăritor din această țară, a fost sub ocupație austriacă, contrar dreptului canonic, administrat de autorități lumești, în timpul din urmă de Ministerul de Agricultură și de Culte din Viena. Prin faptul unirii, competențele acestor ministere au trecut asupra administrației Bucovinei, înființată prin Înaltul Decret-lege din 18 decembrie 1918, nr. 3 745. Administrația Bucovinei, recunoscând fără preget drepturile bisericii asupra acestei averi, a pus capăt amestecului ilicit al autorităților mirene și s-a mărginit la însărcinarea d-lui George Sârbu cu girarea administrației moșiilor bisericești, urmată prin Decretul din 23 ianuarie 1919, nr. 109. Având în vedere dreptul canonic, autonomia bisericii și menirea Fundațiunii, țin de datoria mea să trec administrația Fondului religionar gr. or. bucovinean în seama bisericii dreptmăritoare din Bucovina, la mâna Î.P.S. Voastre, rămânând ca [și] controlul statului privitor la întrebuințarea averii, potrivit menirii sale fundamentale, să fie stabilit ulterior, pe cale legislativă. Vă rog, deci, pe Î.P.S. Voastră, să binevoiți a lua în seamă această avere și de a dispune totul ce credeți de cuviință pentru buna administrare. D-l George Sârbu se va prezenta din ordinul meu la Î.P.S. Voastră pentru stabilirea amănuntelor. Primiți, Î.P.S. Voastră, expresia înaltei mele stime și a devotamentului meu fiesc”. Această dispoziție a fost, ulterior, contramandată de către Ion Nistor, care l-a înlocuit pe administratorul numit de Vladimir Repta cu un administrator regal. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe din Regatul României (6 mai 1925, art. 39–43) stabilește statutul Fondului bisericesc ca fundație specială de sine stătătoare, administrată de către un Consiliu eparhial, sub președinția mitropolitului Bucovinei. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor și cel al Cultelor și Artelor. Cf. D.S., M.O., nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213; Sorin-Toader Clipa, *op. cit.*, p. 62; Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001, p. 258–262.

am invitat pe Î.P.S. Mitropolit să consimtă la constituirea unei comisii mixte, compusă din clerici și mireni, care ar fi avut însărcinarea de a studia problema și de a găsi o soluție care să mulțumească pe toți. Am recurs la acest expedient pentru că eu nu puteam admite ca administrația unei averi așa de considerabile să treacă dintr-o mână în alta pe altă cale decât pe cea cerută de lege.

Al. Constantinescu: Ați făcut aceasta în urma hotărârii noastre ca guvern; d-voastră nu ați fost decât un transmițător al hotărârii guvernului, care nu putea tolera ca un membru al guvernului să ia averea și să o dăruiască cui vrea el.

George Grigorovici: Sunteți de acord amândoi.

Al. Constantinescu: Desigur, pentru că nu era permis unui ministru al Bucovinei ca să ia averea statului și s-o dăruiască bisericii.

George Grigorovici: Nu este adevărat că e averea bisericii, este averea statului.

Ion Nistor: Vom reglementa pe calea legiferării chestiunea acestui Fond. Prin urmare și în privința aceasta trebuie să admită, atât d-l Grigorovici, cât și onor[atul] Senat că s-a purces conform cu legile care erau în ființă. D-l Grigorovici își face un titlu de merit deosebit că apără unde vede asupra. Sunt de acord cu d-sa. D-sa, bunăoară, apără toate sectele baptiste și adventiste care au încolțit în Bucovina. Muncitorii bucovineni care s-au înapoiat din America și din alte părți au căpătat în drumul spre casă, de la un institut din Amsterdam, biblii și diferite alte cărți religioase. Pe acestea nimeni nu le poate înțelege. Am citit și eu mai multe cărți de acestea și vă mărturisesc că nu le-am putut ghici rostul. Sectarii aceștia țin prin sate conventicule [adunări secrete], se adună sâmbăta, în loc de duminica, și citesc, fără ca lumea care ascultă, și nici cei care citesc aceste cărți, să înțeleagă ceva. Mi s-a raportat despre lucrul acesta. Are să se convingă și d-l Grigorovici că sentimentele democratice și de dreptate sunt și la noi, naționaliștii, tot atât de dezvoltate ca și la d-sa.

George Grigorovici: Nu tocmai.

Ion Nistor: Atunci am luat avizul Î.P.S. Mitropolit, i-am arătat ce se petrece la sate și l-am rugat să trimită predicatori distinși ca să lumineze pe oamenii aceia care sunt rătăciți, făcându-i să se întoarcă la credința lor strămoșească. Dacă d-l Grigorovici apără interesele acestor oameni, să-mi dea voie să apăr și eu interesele bisericii mele, să caut ca acești oameni să fie readuși la viața creștinească de mai înainte.

George Grigorovici: N-am nimic contra, dar nu cu jandarmi.

Ion Nistor: Nu s-au făcut abuzuri. A fost un singur caz în Frătăuți.

George Grigorovici: Sunt patruzeci de cazuri.

Ion Nistor: Firește că [aceste] conventicule trebuiau să fie supravegheate; contra oamenilor nu s-a aplicat nicio măsură de constrângere pentru credința lor. S-a folosit numai predica [în] contra lor.

George Grigorovici: Câte zile au stat în închisoare?

Ion Nistor: N-au stat pentru acest motiv, ci pentru alte contravenții.

George Grigorovici: Evangheliile li s-au confiscat!

Ion Nistor: N-am avut știre despre aceasta. Prin urmare, să-mi dați voie, dacă d-voastră apărați pe adventiști și sâmbătari, cum îi numim noi pe aceștia, dacă ei au dreptul să-și apere biserica lor, să avem și noi dreptul de a ne apăra biserica noastră, care are în urma ei o activitate culturală de două mii de ani.

George Grigorovici: Dar nu cu jandarmi.

Ion Nistor: Nu se întrebuițează forța, ci se încearcă numai de a-i readuce la credința adevărată, pe calea blândeții și a luminării.

Și acum, d-lor, să-mi dați voie să revin la alegerile trecute. D-l Grigorovici, vorbind despre alegerile din Bucovina, susține că aș fi afirmat un neadevăr, susținând că lista guvernului ar fi întrunit în Cernăuți numai 358 [de] voturi. „Iată un exemplu de iubire de adevăr”, exclamă d-l Grigorovici la adresa mea. Iubite d-le coleg, eu n-am susținut un neadevăr. Lista guvernamentală a primit 358 [de] voturi. Cum însă pe această listă erau doi candidați, d-voastră adunând voturile date, ați obținut cifra de 800. Rezultă de aici că eu n-am dreptate și că înconjur adevărul?

George Grigorovici: Atunci este o greșeală.

Ion Nistor: Poate să fie o greșeală, dar greșeala aceasta se găsește în raportul oficial al Biroului Electoral din Cernăuți, cu data de 11 iunie 1920. Aceeași metodă am observat-o și cu privire la lista socialistă, care a întrunit 6 728 [de] voturi. Cum lista aceasta cuprindea trei candidați, d-voastră ați adunat voturile date și ați obținut suma de 19 000 [de] voturi. Am susținut eu un neadevăr? Eu cred hotărât că nu! Aceeași metodă am observat-o și față de lista burgheză, de a o considera ca fiind a mea. Eu am susținut că lista aceasta a întrunit 3 261 [de] voturi, pe când d-voastră adunați voturile și găsiți 8 000. Vedeți, d-le Grigorovici, că aici nu este numai o deosebire de metodă și că eu ceea ce am susținut este purul adevăr. Ca istoric, sunt obișnuit să examinez bine lucrurile și eu v-aș recomanda și d-voastră acest procedeu. În ce privește aserțiunea d-voastră că în Cernăuți „alegerile s-au făcut cu tot calmul și tot astfel și în celelalte părți ale Bucovinei”, socotesc că este o contradicție mică, pentru că, de fapt, lucrurile nu sunt așa cum le arătați d-voastră. Acolo unde d-voastră n-ați întâmpinat niciun fel de piedici, ci v-ați bucurat de concursul guvernului, acolo unde vi s-a dat mână liberă, desigur că ați făcut ceea ce ați voit și despre modul cum s-au desfășurat alegerile în această parte nu vă plângeți, căci vă convine, desigur; acolo însă, unde v-ați simțit strânsi puțin cu ușa și unde n-ați putut face ceea ce ați voit d-voastră, acolo vă plângeți ca și noi, arătând că s-au făcut ingerințe, ca în cazul Țurcanovici²³, fost ofițer în armata ucraineană.

²³ La alegerile din mai 1920 au participat și organizațiile unite ale social-democraților din Bucovina, care au lansat un *Apel*, îndemnându-i pe alegători să-și dea voturile candidaților Partidului Social-Democrat (George Grigorovici, Iacob Pistiner, Rudolf Gaidosch, Mihail Hamick, Ion Heșca, Constantin Krakalia și Isidor Țurcanovici). Isidor Țurcanovici, înscris în circumscripția Vășcăuți, s-a retras din cursa electorală. Cu prilejul validării alegerii lui Toma Ionescu (județul Vășcăuți), mai mulți alegători din Carapciu, susținuți de către deputații Iosef Ciser, Ilie Moscovici, Iosef Mayer, Eftimiu Gherman, Iuliu Haszkal, Francisc Geistlingher, au cerut invalidarea acestei alegeri, din cauza faptului că Isidor Țurcanovici, membru al Partidului Socialist, reprezentantul acestora, nu a fost lăsat să candideze, invocându-se faptul că nu era cetățean român și că se afla sub control polițienesc. Acesta a fost ofițer austriac până la prăbușirea Monarhiei Austro-Ungare, a intrat în serviciul armatei ucrainene și astfel i s-a interzis accesul în Bucovina. Ilie Moscovici a susținut o interpelare referitoare la acest caz, expunând situația lui Isidor Țurcanovici, iar deputatul Aurel Țurcan (circumscripția Vicovu de Sus, județul Rădăuți) a argumentat decizia autorităților de a respinge această candidatură în interpelarea prezentată în ședința A.D. din 25 iunie 1920. În urma supunerii la vot, contestația a fost respinsă și Toma Ionescu a fost validat ca deputat al județului Vășcăuți. Cf. Petru Russindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”,

Prin urmare, să fim juști: nu aveți dreptul să vă plângeți de ingerințe în alegeri. Dar, în ceea ce privește alegerile din Bucovina, de astă toamnă, sunteți și mai nedrept, d-voastră susțineți că în Bucovina, cu ocazia acelor alegeri, s-au făcut mari ingerințe. Vă voi demonstra că nu aveți dreptate.

George Grigorovici: Se constată oficial.

Ion Nistor: Nu se constată. D-voastră susțineți că astă toamnă n-au fost contra candidați. Aici, înaintea mea, am lista candidaților de astă toamnă și din ea rezultă că au fost contra candidați și că s-a dat o aprigă luptă electorală între candidații partidului nostru și între diferiți alți candidați. Și d-voastră aveți cel mai puțin motiv de a vă plânge de ingerințe, fiindcă v-ați abținut de la alegeri. Abținându-vă de la alegeri, cum ați putut fi nedreptățiți? Și aici, să-mi dați voie să constat cu mare satisfacție spiritul de disciplină și de ordine al armatei române. D-voastră ați adus înaintea Senatului cazul d-lui colonel Poltzer. Să-mi dați voie să vă arăt eu cum s-au petrecut lucrurile. În timpul alegerilor era stare de asediu și s-a hotărât, în interesul ordinii, ca orice adunare să fie anunțată la comenduire și nu putea să aibă loc nicio întrunire fără ca să fie de față un reprezentant al comendurii. D-l Grigorovici n-a voit să se conformeze acestei dispoziții.

George Grigorovici: Nu este adevărat.

Ion Nistor: Ba este foarte adevărat, d-l colonel Poltzer v-a arătat dispozițiile ordonanței și d-voastră n-ați voit să vă conformați și ați preferat să vă abțineți de a mai face adunări.

George Grigorovici: D-ta ai fost de față.

Ion Nistor: Am primit raportul și știu. Dispozițiile legale care se aplică față de noi, burghezii, trebuie să admiteți să fie aplicate și față de d-voastră și trebuie să vă conformați lor.

George Grigorovici: Aplaudați hoțiiile.

Ion Nistor: Produceți dovezi pentru hoții, nu aruncați cuvinte necontrolate. D-voastră susțineți aici că funcționarii s-au îmbogățit. Citați nume și aduceți dovezi!

George Grigorovici: Ce este cu d-l Doboș? Ce este cu cumnatul d-sale? De unde și-a cumpărat case?

Ion Nistor: Dovedește că și-a cumpărat casă, până atunci resping învinovățirile d-voastră cu toată energia unui om cinstit. Faceți dovezi când învinovați persoane absente, dacă voiți să fiți luat în serios, ca parlamentar și ca om politic.

George Grigorovici: Cumnatul d-tale a prădat țara, iată, o zic aici. L-ai făcut funcționar înalt.

Ion Nistor: Vă faceți ecoul calomniilor urzite la Storojineț. Nu vă face cinste că repetați astfel de infamii, după ce ele au fost dezmințite în mod formal și categoric, cu probe indiscutabile. De altfel, cei vizați n-au decât să întindă procesul de calomnie ce au intentat și asupra d-voastră.

1998, p. 126–127; D.A.D., M.O., nr. 4, 26 iunie 1920, p. 8; nr. 6, 29 iunie 1920, p. 72; *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1. *Adunarea Deputaților, Legislatura 1920–1922*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 212–213.

Mai susține d-l Grigorovici că eu aș fi făcut imposibilă alegerea socialiștilor în alegerile de astă toamnă. D-apoi cum puteam eu să zădărnicesc alegerile socialiștilor, când ei s-au abținut de la alegeri, căci așa primiseră instrucții de la comitetul central din Bucovina? Mi se face, deci, un proces cu totul gratuit.

George Grigorovici: Nu-ți mai este iertat să faci mișelii.

Ion Nistor: Din care civilizație ați împrumutat termenii aceștia așa de puțini parlamentari? De la Viena? D-tale ar trebui să nu-ți fie iertat să vorbești palavre. D-ta spui că eu am păreri rele despre socialiști și că-i persecut, greșești. Chiar alegerea d-tale și succesul d-tale mi le datorești, pentru care ar trebui să-mi fi recunoscător.

George Grigorovici: Care succes?

Ion Nistor: Succesul electoral al d-tale. Când mi-ai cerut să fac posibil ca să faceți brutăria aceea pentru muncitori, eu, cu întreg personalul administrativ, v-am dat tot concursul; aceasta este o faptă contra socialiștilor?

George Grigorovici: Ți-ai făcut datoria și alta nimic, iar dacă nu ți-o făceai erai un mișel.

Ion Nistor: Va să zică mi-am făcut-o. Atunci de ce te superi când spun adevărul. Totodată constat că aveți un vocabular foarte redus, de vreme ce repetați prea des cuvinte care nu vă fac cinste ca vechi parlamentar, cum vă considerați. [...]

C. Coandă: Veți avea cuvântul, d-le Grigorovici, dacă aveți ceva de spus.

George Grigorovici: Ce cuvânt? Chestiune personală este aceasta? Tare frumoasă chestiune personală de un kilometru și jumătate. Tot vorbiți că vreți să faceți economie de timp și se țin orații așa de lungi, precum este această chestiune personală.

Ion Nistor: Foarte bine, înțeleg că adevărul pe care îl spun să doară, dar nu este vina mea, ci a d-voastră, care ați riscat afirmații kilometrice neîntemeiate, care au nevoie de a fi rectificate.

George Grigorovici: Pe mine nu mă doare decât mișelia ce se face la noi.

Ion Nistor: Funcționarii și muncitorii de la Căile Ferate și de la Poștă au fost ajutați de mine, cu toate că erau supuși și depindeau de Direcția centrală din București și nu erau sub conducerea directă a administrației Bucovinei. Când a fost vorba de a ajuta pe cei ce se găseau în mizerie și recurgeau la ajutorul meu, le-am dat acest ajutor fără privire la convingerile lor politice. Am voit să arăt lucrurile acestea, ca să arăt că ceea ce a susținut d-l Grigorovici nu corespunde adevărului; dumnealui a riscat o mulțime de afirmații în discursul d-sale, care nu trebuiau să rămână în „Monitorul Oficial” fără răspuns. Și, de bună seamă că atât d-l ministru [Matei B.] Cantacuzino [ministrul Justiției], cât și d-l senator [D.] Alexandrescu ar fi fost mai juști în aprecierea discursului meu de la Mesaj, dacă ar fi avut cunoștință de întâmpinarea mea la afirmațiile greșite ale d-lui Grigorovici.

Aș avea de făcut încă multe observații la discursul d-lui Grigorovici, dar mă opresc aici, nevoind a pune la încercare indulgența d-voastre și a nu provoca un nou acces de furie din partea d-lui Grigorovici, pe care îl rog ca, în viitor, să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice.